

Vida Deželak-Barič

KOMUNISTIČNA PARTIJA SLOVENIJE IN TIGROVCI MED DRUGO SVETOVNO VOJNO

Potem ko je italijanski fašizem uničil javno organiziranost slovenske narodne skupnosti na Primorskem, se je boj za narodni obstoj za desetletje in pol preselil v ilegalo. Eno izmed pomembnih organizacijskih jeder ilegalnega protifašističnega odpora je bila poleg krščanskih socialcev in Komunistične partije Italije (KPI) narodnorevolucionarna organizacija TIGR. Njeni cilji so bili »z vsemi sredstvi boriti se proti fašizmu, propagirati obvezno učenje slovenščine v družinah, preprečevati vstopanje mladine v fašistične organizacije, v vseh pogledih delovati za osvoboditev Primorske izpod tujega jarma. (...) V primeru vojne med Italijo in Jugoslavijo organizirati in voditi gverilo za hrbtom jugoslovanske vojske«. Temeljni in končni namen je bil priključitev Primorske in Istre k Jugoslaviji.¹⁵⁷ Organizacija je z nastopom

157 Kacin Wohinz, *Prvi antifašizem v Evropi*, str. 215, 218.

druge svetovne vojne in z odločitvijo slovenskega naroda, da se upre nacizmu in fašizmu, nedvomno prispevala bogato izkušnjo k uporništvu celotnega slovenskega naroda in predstavljala moralno-politični imperativ narodovega odzivanja v razmerah njegove ogroženosti.

Opazna skupna značilnost TIGR-a in vodilne sile protiokupatorskega odpora slovenskega naroda, t. j. Komunistične partije Slovenije (KPS), je bila prav bogata izkušnja dolgoletnega ilegalnega delovanja, ne gre pa prezreti tudi njune usmerjenosti k radikalizmu. S tega stališča sta si bili organizaciji precej podobni in logično bi bilo, da bosta po okupaciji Jugoslavije združili moči in na osnovi svojega že izpričanega protifašizma skupaj nadaljevali z bojem. To bi bilo še toliko bolj umevno, ker je bil TIGR svojčas v ljudskofrontnem zavezništvu s KPI in je bil torej upoštevanja vreden subjekt protifašističnega odpora med italijanskimi komunisti. Nenazadnje je pet upornikov protifašistov (štirje tigrovci in en komunist), na drugem tržaškem procesu decembra 1941 obsojenih na smrt,¹⁵⁸ najbolj neposredno izpričalo zavezništvo tigrovcev in komunistov v protifašistični fronti v Italiji.

Toda razmerja med KPS in organizacijo TIGR so bila mnogo bolj zapletena in vsekakor večplastna. KPS v matičnem delu Slovenije je imela namreč že pred vojno zadržan oziroma odklonilen odnos do tigrovcev, čeprav je treba opozoriti, da je v času snovanja slovenskega narodnorevolucionarnega gibanja, zamišljenega kot organizacije širokih delovnih slojev v nastopu proti narodnemu zatiranju in socialnemu izkoriščanju v letih 1933–1934, računala tudi na organizacijo TIGR.¹⁵⁹ Vendar tega v osnovi zadržanega odnosa slovenska komunistična partija ni bila sposobna spremeniti niti v spremenjenih razmerah, kakršne so nastopile z okupacijo in njej sledečo odločitvijo za upor okupatorju, čeprav je še zlasti na začetku zaveznike nujno potrebovala.

Percepcijo tigrovcev s strani vodstva slovenske partije značilno opisuje član centralnega komiteja KPS Miha Marinko takole:

»Na Primorskem je pod italijansko okupacijo delovala tudi tajna organizacija TIGR. V njej so bili zavedni domoljubni Slovenci in baje tudi komunisti, vendar mi iz Ljubljane, vsaj kolikor jaz vem, nismo imeli z njimi zvez. Njihov patriotizem so izkoriščali vrhovi za špijonske službe raznih zahodnih velesil. Vodstvo TIGR je bilo v Ljubljani. Toda nad tem patriotičnim vodstvom so izvajali pokroviteljsko vlogo znani framazonski meščanski krogi, ki so bili sovražno razpoloženi do komunistov.«¹⁶⁰

158 Čermelj, *Med prvim in drugim tržaškim procesom*, str. 145, 170; Kacin Wohinz, Vremec, Turk, *Posebno sodišče: drugi tržaški proces*, str. 58–79, 82–169.

159 Nedog, *Ljudskofrontno gibanje v Sloveniji*, str. 50–51.

160 Marinko, *Moji spomini*, str. 254.

Iz te navedbe je razvidno, da je bilo za komuniste nesprijemljivo predvsem tigrovsko vodstvo, in to zaradi njegove povezanosti z zahodnimi obveščevalnimi službami ter jugoslovanskimi meščanskimi krogi.

Odnosi, kakršni so se oblikovali med tigrovci in slovenskimi komunisti v času druge svetovne vojne, so vsekakor globoko koreninili v predvojnem obdobju. Na eni strani se je tigrovska dejavnost zlasti v drugi polovici tridesetih let opazno prepletala s komunistično. V Italiji je prišlo konec leta 1935 celo do sklenitve akcijskega sporazuma med KPI in narodnorevolucionarno organizacijo TIGR v okviru uresničevanja kominternine ljudskofrontne politike.¹⁶¹ To je bil izreden sporazum, saj je bil edini, ki ga je KPI sklenila s katerokoli meščansko nacionalistično organizacijo pred drugo svetovno vojno.¹⁶² Vidno vlogo v povezovanju tigrovskega in komunističnega gibanja pa je kasneje odigral vodilni primorski komunist Pino Tomažič, ki je bil v neposredni zvezi z enim od vodilnih tigrovcev Danilom Zelenom.¹⁶³ V tem idejnopolitičnem prepletanju se je značaj TIGR-a postopoma preusmerjal od izrazito nacionalističnih temeljev proti levičarskim ali celo komunističnim osnovam. Kakor v dvajsetih so se tudi v tridesetih letih posamezniki ali pa kar cele tigrovske organizacije povezovale s komunisti in obratno,¹⁶⁴ posamezni tigrovci so vstopali v KPI in tako vnašali v komunistično organizacijo izrazitejša nacionalna gesla in stremljenja.

Drugače kakor v Italiji so se v obdobju ljudskofrontnih gibanj razvijala razmerja med jugoslovanskimi (slovenskimi) komunisti in tigrovci, ki so kot emigranti živeli v Jugoslaviji. Za Jugoslavijo je značilno, da se v njej ljudska fronta ni udejanjila v klasični obliki koalicije delavskih in meščanskih strank, temveč bolj kot združevanje množic na protifašistični ter demokratični osnovi. Komunistična stranka Jugoslavije organizacije TIGR ni vključila v ljudskofrontno gibanje, čeprav so obstajali stiki med posameznimi komunisti in tigrovci.¹⁶⁵

V analizi odnosov slovenskih komunistov do tigrovcev, kakršni so se oblikovali med drugo svetovno vojno, je torej treba upoštevati dvoje različnih stanj, ki sta se vzpostavili že med obema vojnoma, se pravi razmere tako na Primorskem kot v jugoslovanskem delu Slovenije. Glede notranjih razmer v samem TIGR-u ob okupaciji Kraljevine Jugoslavije pa je znano, da je bila organizacija na Primorskem tako kadrovske kot organizacijske močno prizadeta in organizacijsko razrahljana po množičnih aretacijah v letu 1940. Predvsem je bilo usodno, da je ostala brez vodstva, zaradi česar tudi članstvo, ki je še ostalo na

161 Kacin Wohinz, Iz arhiva Komunistične partije Italije, str. 118–120.

162 Prav tam, str. 102.

163 Vremec, *Pinko Tomažič*, str. 220.

164 Med najizrazitejše tovrstne primere sodi komunistično-tigrovska skupina iz Ocizle in Klanca. Glej Karlo Kocjančič: Komunistična-tigrovska skupina iz Ocizle in Klanca.

165 Nedog, *Ljudskofrontno gibanje*, str. 21–23.

terenu, v odločilnem trenutku vzpostavljanja organizacijsko-političnih temeljev Osvobodilne fronte slovenskega naroda (OF) na Primorskem ni zmoglo avtentično izraziti svojega potenciala. Težke notranje razmere v tigrovski organizaciji so šle partiji objektivno nedvomno na roko in jih je pri analizi odnosa komunistov do tigrovcev nujno upoštevati, saj so neposredno oslabile politične pozicije tigrovcev. Takega razvoja torej ne gre pripisovati le morebitnemu komunističnemu pritisku oziroma sektaštvu, nesporni komunistični težnji po monopolizaciji odporniškega gibanja in instrumentalizaciji le-tega v korist revolucionarnih ciljev, temveč tudi organizacijski šibkosti tigrovske organizacije v času začetnega organiziranja oboroženega upora slovenskega naroda. Pri organiziranju upora je tako še dodatno lahko prišla do izraza izrazita pobuda komunistov. Le-ti so v svoji jasno začrtani strategiji začeli načrtno organizirati odporniško gibanje na večinskem delu slovenskega etničnega ozemlja, tudi na Primorskem, ta pobuda pa se je v nadaljnjem razvoju odporniškega gibanja materializirala v splošnem slovenskem okviru, torej tudi na Primorskem, v nenadomestljivo prednost.

Seveda so bile razmere na Primorskem leta 1941 bistveno drugačne od razmer v ostalih, pravkar okupiranih slovenskih pokrajinah. Primorski Slovenci so imeli za sabo že dve desetletji zoperstavljanja in upiranja fašistični raznarodovalni politiki in so v tem okviru razvili tudi najodločnejše, najradikalnejše oblike upora. KPS je na takšno pot stopila šele po napadu Nemčije na Sovjetsko zvezo. Pri organiziranju upora na Primorskem pa je v veliki meri ravnala, kot da tam še ničesar ni. Uporabila je v prvi vrsti svoje kadre, ki so živeli v jugoslovanskem delu Slovenije, res pa je, da so med njimi bili večinoma Primorci. Pri vzpostavljanju uporniške mreže v okviru OF se ni eksplicitno naslonila na obstoječe kadre iz organizacije TIGR v smislu njene javne afirmacije, čeprav se je nanjo dejansko naslonila in jo vsrkala v OF. To pa ji ne bi uspelo, ali vsaj ne v polni meri, če bi tigrovska organizacija razpolagala s tolikšno močjo oziroma kadrovskim potencialom, da bi bil ta zmožen povezati obstoječe kadre, organizacije in razpoloženje Primorcev v pokrajinskem obsegu pod tigrovskim vodstvom. To bi tigrovska organizacija morala storiti najkasneje takrat, ko so začeli s politično in organizacijsko dejavnostjo komunisti. Toda to se ni zgodilo in komunisti so TIGR prehiteli. Kasnejši poskus tolminskega tigrovca in nekomunista Maksa Rejca v že bistveno drugačnih razmerah leta 1943, da bi kot tigrovec vnesel več pluralnosti v OF, pa je bil z usmrtitvijo Rejca nasilno onemogočen.¹⁶⁶

Tigrovci so v odločilnem trenutku izgubili tekmo s časom, ker je bila njihova organizacija prizadeta, ker niso takoj dojeli komunističnega načrta ali pa jih leta niti ni vznemirjal, ker jim je bil najvažnejši protifašistični odpor. Tu se je v

¹⁶⁶ Zidar, *TIGR v boju za domovino*, str. 180–182; PSBL, 13. snopič, str. 184, 185; Rejec T., *Partija in tigrovci*, str. 105, 106, 136–140.

veliki meri potrdila ocena italijanskih komunistov iz leta 1936 o tigrovcih, ki da so »nedvomno pogumni, saj so to dokazali velikokrat. Mislimo pa, da bi morali pogumu dodati še neko drugo kvaliteto, ki jo mora imeti vsak revolucionarni delavec: politično agilnost in prevejanost.«¹⁶⁷

Anton Černač, eden vidnejših tigrovcev do leta 1935, ko se je z gibanjem sicer razšel (zaradi domnevne osebne neskromnosti nekaterih emigrantskih voditeljev) in ga je napad na Jugoslavijo ujel v Makedoniji, npr. navaja, da se je vrnil v Slovenijo, kamor je prišel konec maja ali v začetku junija 1941, z namenom, da gre na Primorsko »k stari organizaciji«, za kar da je skušal pridobiti tudi tigrovskega tovariša Antona Majnika, vendar neuspešno.¹⁶⁸ Čeprav je Černač to izjavo napisal neposredno po vojni že kot član KPS, potrjuje problem pomanjkanja samoiniciative tistih tigrovcev, ki bi bili sposobni ponovno utrditi organizacijo narodnorevolucionarnega gibanja na Primorskem, ga politično vzbuditi in ga pravočasno postaviti ob bok komunistični partiji vsaj kot enakovreden konstitutivni element OF na Primorskem. Območje njihovega delovanja bi morala biti predvsem Primorska, kjer so imeli prebivalstvo za sabo, kar bi morala partija vsaj nekaj časa tolerirati; če že ne zaradi drugih razlogov, bi jo k temu prisiljevala lastna šibkost, saj je imela KPS še avgusta 1942 na Primorskem samo 53 članov na terenu in 11 članov v partizanski vojski ter še nekaj kandidatov za člane KPS.¹⁶⁹ Tako pa je prišlo do paradoksalnega položaja, ko so prvi oboroženi spopad po okupaciji Jugoslavije vodili prav tigrovci v Ljubljanski pokrajini. OF tega spopada enostavno ni »zaznala«, paradoksalno pa je, da se je ena prvih ilegalnih skupin, ki se je razvila v Ribniško partizansko četo, oblikovala okoli tigrovcev Antona Černača in Antona Majnika pod vodstvom Černača kot preizkušene gverilca, a so četo kmalu prevzeli člani partije. Jeseni 1941 se je Černač sicer odpravil na Primorsko, kjer je preživel zimo globoko zakonspiriran v javorniških gozdovih, spomladi 1942 pa se je skupaj z Justom Godničem¹⁷⁰ vrnil na Dolenjsko, kjer je postal kandidat, čez dve leti (marca 1944) pa član KPS; ob tem naj pripomnimo, da je bila dveletna kandidatna doba neobičajno dolga za takratne razmere. Podobno je postal v letu 1943 član KPS Godnič.

Delovanje Ervina Dolgana na južnem Primorskem leta 1941 morda najbolj značilno odraža takratne razmere na Primorskem in odnos osrednjega partijskega vodstva do Primorske. Dolgan je kot primorski rojak in član pokrajinskega komiteja SKOJ za Slovenijo odšel na Primorsko konec junija 1941 po naročilu organizacijskega sekretarja centralnega komiteja KPS Toneta Tomšiča. Analiza njegovega organizacijsko-političnega delovanja pokaže, da se je poleg osebnih

167 Kacin Wohinz, Iz arhiva Komunistične partije Italije, str. 117.

168 ARS, AS 1589, Življenjepis Antona Černača z dne 14. 12. 1945.

169 *Dokumenti ljudske revolucije: knjiga 3*, dok. 49.

170 ARS, AS 1589, Življenjepis Justa Godniča 1. 7. 1953.

znancev naslonil tako na tamkajšnje komuniste kot tigrovce. Tako je med drugim v Postojni poiskal znanega tigrovca Viktorja Hajno. Ta mu je pomagal vzpostaviti pomembno zvezo za razpečavanje literature, ki je prihajala iz Ljubljane. V Renčah pri Gorici pa je navezal stike z Bogomilom Vižintinom, tigrovcem, ki pa je prav v tistem času postal član komunistične partije in pri katerem so določili javko za vodilne kadre, ki jih je centralni komite KPS pošiljal na Primorsko.¹⁷¹ Dolgan je poleti 1941 tudi povedel prvo partizansko skupino, sestavljeno iz Primorcev, na Primorsko, kar kaže na dejstvo, da v rokah vodstva KPS ni bila samo pobuda za politično organiziranje Primorcev, temveč hkrati tudi za vojaško organizacijo.¹⁷²

Zveze pa so iskali tudi sami Primorci. Tako je partijska organizacija v Renčah poleti 1941 zadolžila svoje člane, naj navežejo stike z znanci, ki so živeli v emigraciji v Jugoslaviji, kjer je bilo tudi več prebivalcev Renč, ki pa niso bili komunisti. Nekateri med njimi so bili tigrovci, vendar renška partijska organizacija z njimi do takrat ni imela stikov. Zato je zadolžila renškega tigrovca Bogomila Vižintina, ki ga je imela za »dobrega« tigrovca, ker je že nekaj let »neumorno« iskal povezavo z renškimi komunisti, da renško organizacijo poveže z ljubljanskimi emigranti. Leti so hkrati tudi sami iskali zveze z Renčani, kot se je potem izkazalo. Vižintinu je nato prek njih uspelo celo vzpostaviti zvezo z osrednjim vodstvom KPS in OF v Ljubljani. Takratni sekretar renške partijske celice je zapisal, da so bili emigranti prej »zagrizeni narodnjaki in TIGROVCI«. Toda v emigraciji so spoznali, da je »boj za nacionalizem prazna fraza, zato so se tam prelevili in postali dobri komunisti in potem Bogomila Vižintina, ki se je tu prelevil v komunista, iskali veze z organiziranimi komunisti v Renčah«.¹⁷³

Zanimivi so tudi začetni koraki pri ustanavljanju organizacije OF v Renčah. Pomembno vlogo v njenem snovanju je imel prav Bogomil Vižintin, ki je tozadевна navodila že dobil iz Ljubljane. K političnoorganizacijski dejavnosti je želel pritegniti tudi komuniste, vendar se leti prvega sestanka niso udeležili, kar so utemeljevali s tem, »da je OF nacionalistična organizacija in da je to za stare komuniste provokacija in da nimajo nikakih navodil od strani KPI«. Vižintin tudi navaja, da »nekateri tovariši iz vrst italijanskih komunistov niso imeli v mojo osebo 100% zaupanja, ker so me smatrali za jugoslovanskega nacionalista«.¹⁷⁴

Kljub dejstvu, da je bila tigrovska organizacija močno prizadeta, pa to še ne pomeni, da je prenehala obstajati. Omeniti velja povojno mnenje primorskega komunista Srečka Vilharja, ki je enako kot Marinko razločeval večinski del TIGR-a od njegovega vodstva v emigraciji, med katerim naj bi nekateri postali »orodje temnih sil«, pri čemer je posebej izpostavil Ivana Marijo Čoka. Glede

171 ARS, AS 1589, Življenjepis Ervina Dolgana.

172 Dougan, Počeci narodnooslobodilačke borbe u Primorju, str. 618–628.

173 ARS, AS 2134, Angel Kodrič: Obširen življenjepis (spomini), str. 21–23.

174 ARS, AS 1589, Življenjepis Bogomila Vižintina 22. 6. 1950.

moči in pomena TIGR-a je organizaciji priznal pomembne zasluge v boju proti fašizmu, vendar je menil, da se ji pripisuje večji pomen, kakor si ga zasluži, kajti če bi bila tigrovska organizacija tako »vseobsegajoča borbena organizacija, bi se ohranila tudi po letu 1941«. ¹⁷⁵

Zato je pomembno vprašanje v odnosu KPS do TIGR-a, zakaj TIGR ni bil vključen v vseslovensko OF kot samostojna skupina in zakaj je individualnost tigrovske skupine v času vojne usihala in izginjala. Odgovore je zagotovo treba iskati, kot je delno že bilo nakazano, v več smereh, in sicer v težkih razmerah v sami organizaciji v odločilnem letu 1941, ko se je širom po Sloveniji izgrajevala organizacija OF ter so bili vzpostavljeni njeni temelji tudi na Primorskem, dalje v komunistični nagnjenosti k izključevanju in nezaupanju predvsem do vodilnih tigrovcev, v prislovični podjetnosti komunistov, v jasno načrtani strategiji in taktiki slovenskih komunistov itd.

S tigrovsko organizacijo je tesno povezan tudi odnos do primorskih emigrantov v Jugoslaviji nasploh. Le-ti so bili pred vojno povezani v številna emigrantska društva, v katerih so delovali tudi tigrovci. Tisoči primorskih emigrantov v jugoslovanskem delu Slovenije so bili že zaradi lastne usode opredeljeni trdno protifašistično pa tudi protiitalijansko. To je bil njihov skupni imenovalac, ki jim je dajal značaj posebne družbene skupine, ki je bila nedvomno dovzetna za protiokupatorski odpor. Zato bi še zlasti glede na način oblikovanja vrha OF v začetnem obdobju, se pravi s pritegovanjem zelo heterogenih skupin, upravičeno pričakovali, da bodo tudi primorski emigranti sestavljali posebno skupino oziroma imeli lastno predstavništvo v vodstvu OF, kar pa se ni zgodilo.

Takšno neuresničeno pričakovanje namreč temelji na praksi, kakršno je uveljavila OF sama. Razčlemba frontnih skupin, ki so bile zelo raznolike po politični preteklosti, ideološki usmeritvi in številu članov, nas ob iskanju odgovora na vprašanje, zakaj primorski emigranti, s tem pa posredno tudi tigrovci, niso bili uvrščeni med skupine OF, samodejno usmeri k t. i. skupini štajerskih beguncev, ki pa je bila vključena v OF. Skupina je povezovala osebe, ki so zaradi nasilja nemškega okupatorja množično prebegnile s Štajerske na območje Ljubljanske pokrajine. Pripadnike te skupine so povezovali predvsem težka usoda begunstva, globoka nacionalna prizadetost in hudi eksistencialni problemi; vse to naj bi jim organizacija lajšala in obenem vlivala vero v bodočnost. ¹⁷⁶

Politični pomen skupine štajerskih beguncev je njen predstavnik v vrhovnem plenumu OF dr. Makso Šnuderl kasneje precej realno ocenil, ko je zapisal, da »ne moremo reči, da je bila ta skupina množična, odločilna ali posebno pomembna. Moramo pa vedeti, da si je vodstvo OF prizadevalo vključiti čim več skupin, da bi

¹⁷⁵ AS 1837, t. e. 2, p. e. 52, Pismo Srečka Vilharja (konec leta 1973 ali v začetku leta 1974) Avgustu Šinkovcu.
¹⁷⁶ Šnuderl, Štajerski begunci – ena od 18 skupin.

OF postala kar najbolj množična in da bi pripadniki teh skupin sprejeli temeljna načela osvobodilnega revolucionarnega gibanja. /.../ Skupina ljudi z okupiranega nemškega ozemlja je bila gotovo spodbuden del te množičnosti in politično ni bila brez pomena.«¹⁷⁷

Njihov položaj je bil torej v osnovi precej podoben položaju, v kakršnem je živela množica primorskih emigrantov v Jugoslaviji že vrsto let med obema svetovnjima vojnoma. Najpomembneje pa je, da so tako Primorci kot Štajerci morali zapustiti svoje domove zaradi italijanskega fašizma oziroma nemškega nacizma, in ko sta oba zavladala nad celotnim slovenskim narodom, so dobili štajerski begunci položaj posebne skupine, Primorci pa ne. To je morda delno mogoče razložiti z dejstvom, da je bilo nasilje nemškega okupatorja, ki je imelo za posledico množičen beg Štajercev v Ljubljansko pokrajino, prav v trenutku snovanja OF živo občuteno, kar je pripeljalo do oblikovanja posebne štajerske skupine, medtem ko so primorski emigranti predstavljali že zatečeno stanje, katerih skupinska identiteta pa je še kako razločno prišla do izraza, npr. ob aprilskem napadu na Jugoslavijo, ko so ustanovili vojaško formacijo Soška legija.¹⁷⁸

Toda po drugi strani bi ustanovitev posebne štajerske skupine mogla delovati kot vzpodbuda, da se tudi Primorci organizirajo v posebno skupino, še posebej zato, ker so bili zlasti z italijansko okupacijo Ljubljanske pokrajine ponovno ogroženi od iste oblasti, pred katero so zbežali v Jugoslavijo. Ker politično umeščanje tigrovcev in primorskih emigrantov ni šlo v to smer, je mogoče sklepati, da so bili posredi nekateri posebni razlogi. Mednje je treba zagotovo uvrstiti odklonilen odnos komunistov do vodilnih emigrantskih krogov, saj se je tudi med vojno obdržala negativna podoba primorskih voditeljev, med katerimi so bili tudi tigrovci, ki da so »zbežali v bivšo Jugoslavijo, se spajdašili z njeno gospodo, nad usodo Primorske pa prelivali krokodilske solze«.¹⁷⁹

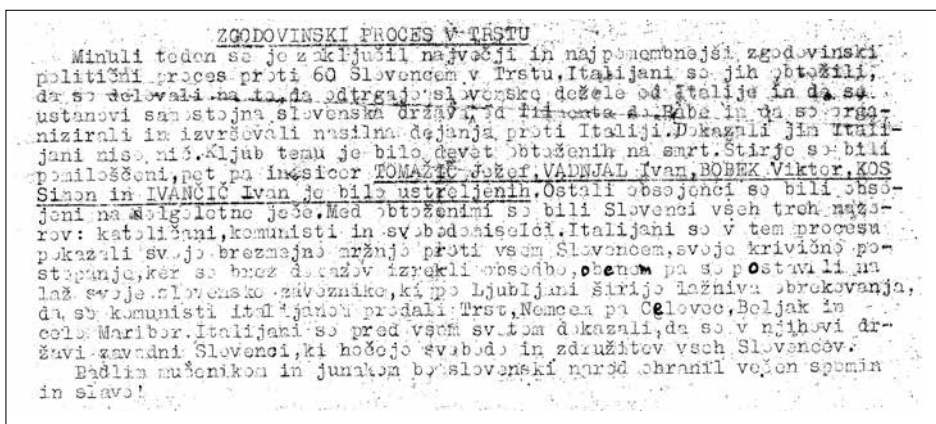
Če bi politika komunistične partije v trenutku snovanja uporniške organizacije OF slonela le na široki narodnoosvobodilni osnovi, bi na ustanovni sestanek OF 26. aprila 1941 poleg predstavnikov komunistične partije, krščanskih socialistov, sokolov in kulturnih delavcev sodil tudi zastopnik organizacije TIGR. Toda predstavnik tigrovcev tja ni imel dostopa, ker so bile zasnove OF brez TIGR-a ustvarjene že pred okupacijo, pa tudi ocena značaja vojne je bila pred napadom Nemčije na Sovjetsko zvezo drugačna od tiste po napadu. S to oceno pa je bilo povezano tudi vprašanje začetka oboroženega upora, za katerega se je partija odločila šele po nemškem napadu na Sovjetsko zvezo,¹⁸⁰ medtem ko so tigrovci letega imeli v programu in se nanj

177 Šnuderl, Štajerski begunci v Ljubljani, str. 244.

178 Guštin, Soška legija.

179 *Slovenski poročevalec*, 3. 8. 1942, št. 31, Primorski Slovenci v boju za združitev in osamosvojitve slovenskega naroda.

180 Godeša, Ustanovitev Osvobodilne fronte slovenskega naroda, str. 608–610.

Poročilo o drugem tržaškem procesu pred posebnim sodiščem decembra 1941 proti 60 slovenskim protifašistom. Pet obtožencev, ki jim je bila izrečena smrtna kazen, so 15. decembra 1941 ustrelili na strelišču na Opčinah pri Trstu.

(ARS, AS 1887, t. e. 69, Slovenski poročevalec, 23. 12. 1941, št. 31, Zgodovinski proces v Trstu.)

pripravljali že prej. Tudi v poznejših mesecih, ko so se v OF vključevale najrazličnejše skupine, TIGR ni bil vključen vanjo oziroma ni dobil svojega predstavnika v vrhovnem plenumu OF. To je na zunaj toliko bolj presenetljivo, ker so položaj frontne skupine dobila nekatera združenja, ki so štela zelo malo članov in so bila ustanovljena nekako ad hoc. Med najizrazitejše tovrstne primere sodi t. i. ministrska skupina, ki je štela vsega skupaj le tri člane. Ne gre tudi prezreti dejstva, da je partija v začetnih obdobjih protikupatorskega odpora in snovanja OF precej rada poudarjala ter dokazovala njeno nezadržno širitev in moč tudi na podlagi števila skupin, ki so se ji pridružile, pri čemer so ji bile dobrodošle, kot rečeno, nekatere povsem neznatne skupine.¹⁸¹ Toda tudi za takšne potrebe ni bila pripravljena vključiti organizacije TIGR. Vse to potrjuje zadržan odnos komunistov do tigrovcev.

Seveda pa vodstvo OF oziroma partije ni moglo popolnoma zamolčati, tudi če bi hotelo, obstoja protifašističnega odpora Primorcev že pred KPSovo organizacijo odpora na Primorskem. Tako je *Slovenski poročevalec* decembra 1941 kar obsežno poročal o drugem tržaškem procesu, poimensko navedel vseh pet obsojencev, nad katerimi je bila izvršena smrtna obsodba (Viktor Bobek, Simon Kos, Ivan Ivančič, Pino Tomažič – na prvem mestu! – in Ivan Vadnal). Pri tem pa namerno ali nenamerno ni navedel dejstva, da so bili aretirani že leta 1940. Omenil je, da je 60 obtožencev na tem procesu pripadalo vsem trem svetovnim nazorom – katoliškemu, komunističnemu in svobodomiselnemu. Žrtvam je zagotovil: »Padlim mučenikom in junakom bo slovenski narod ohranil večen spomin in

¹⁸¹ Mikuž, *Pregled zgodovine narodnoosvobodilne borbe v Sloveniji: knjiga 1*, str. 95–155.

slavo!« Dejstvo, da so bili med obtoženimi tudi komunisti, je KPS uporabila tudi za notranje politične potrebe, saj naj bi Italijani s tem »postavili na laž slovenske zaveznike, ki po Ljubljani širijo lažniva obrekovanja, da so komunisti Italijanom prodali Trst.«¹⁸² Žrtve tržaškega procesa so bile posebej omenjene tudi v odloku izvršnega odbora OF, ko je odredil 3. januar 1942 »za dan spomina na žrtve, ki so tekom leta 1941 padle v borbi za svobodo slovenskega naroda«.¹⁸³

Ob že navedeni Marinkovi oceni in še nekaterih podobnih ocenah s strani drugih partijskih aktivistov, ki jih bomo v nadaljevanju še navedli, po katerih je organizacija TIGR opredeljena kot organizacija, ki je vključevala narodnozavedne primorske Slovence, toda s problematičnim vodstvom v službi zahodnih, imperialističnih velesil in jugoslovanske buržoazije, postane razumljivo, zakaj organizacije TIGR niso vključili kot posebno skupino v OF. S takšnim vodstvom partija zaradi lastne razredne in boljševiske logike pač ni mogla oziroma ni bila pripravljena sodelovati in se je odločila za pritegovanje tigrovcev »od spodaj«.

Vključitev TIGR-a v OF bi na politični ravni vsekakor pomembno podkrepila zahtevo o uresničitvi programa združene Slovenije, k čemur so partijo zavezovali tako sklepi s posveta centralnega komiteja KPJ maja 1941 kakor tudi ena izmed temeljnih strateških usmeritev OF, ki jih je le-ta oblikovala v "Geslih našega osvobodilnega boja" junija 1941.¹⁸⁴ Očitno pa je bilo tigrovsko prvoboriteljstvo proti fašizmu poleg že omenjenih zadržkov do voditeljev tigrovske organizacije tisto moteče dejstvo, ki ga partija ni bila pripravljena sprejeti in z njim živeti. Zato tigrovskim organizacijam, kolikor jih je še ostalo na Primorskem, ni želela dajati posebnega javnega pomena, čeprav je tiho računala na njihovo podporo pri organiziranju odporniškega gibanja na Primorskem.

Za Primorsko je značilno, da je centralni komite KPS tam od vsega začetka razvijal odporniško gibanje pod izrazitim partijskim vodstvom in uveljavljal enotno OF brez skupinske razpoznavnosti. Poleti 1941 je bila pri centralnem komiteju KPS pod vodstvom organizacijskega sekretarja Toneta Tomšiča ustanovljena celo t. i. primorska komisija, ki je skrbela predvsem za pošiljanje kadrov na Primorsko. Njeni člani so bili še Vito Kraigher, Stane Bidovec in Jožko Žiberna. Za člane te komisije je značilno, da so bili vsi komunisti, pa tudi vsi Primorci.¹⁸⁵ Enako velja za večino aktivistov, ki so bili nato poslani na Primorsko. V zvezi z delom te komisije je karakteristična navedba Ervina Dolgana, da mu je Tomšič ob odhodu na politično delo na Primorsko naročil, da lahko pridobiva pristaše tudi med člani TIGR-a, da pa mora biti pri pridobivanju sodelavcev »previden«.¹⁸⁶

182 *Slovenski poročevalec*, 23. 12. 1941, št. 31, Zgodovinski proces v Trstu.

183 *Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji: knjiga 1*, dok. 105.

184 Broz, *Zbrana dela: knjiga 7*, str. 31; *Dokumenti ljudske revolucije: knjiga 1*, dok. 10.

185 Nedog, *Tone Tomšič*, str. 273–276.

186 ARS, AS 2143, Izjava Ervina Dolgana.

Politiko, kakršno je v nadaljnjem zgodovinskem razvoju uveljavljala KPS do tigrovcev, je mogoče označiti kot prizadevanje za njihovo minimaliziranje. Ponovno pa je treba poudariti, da takšno ravnanje slovenskih komunistov ni izhajalo izključno iz zadržanega ali odklonilnega odnosa do tigrovcev, temveč so ga omogočale konkretne razmere v tigrovski organizaciji v času napada sil osi na Jugoslavijo in organiziranja oboroženega upora. V tem odločilnem trenutku je bila namreč tigrovska organizacija v vodstvenih strukturah razbita in zaradi tega kot celota močno oslABLJENA – na Primorskem so ji prizadejale odločilen udarec množične aretacije jeseni 1940, ki so dobile epilog na drugem tržaškem procesu decembra 1941, v Jugoslaviji pa prav tako aretacije in izgube zaradi drugih vzrokov leta 1941. Takšne razmere so bile komunistom objektivno v prid, saj jim ni bilo treba sklepati partnerstva s priznано ter izkušeno protifašistično organizacijo, s katero bi morali deliti politični vpliv in prestiž. Samo ugibati je mogoče, kako bi se odnos med tigrovci in komunisti razvijal, če tigrovska organizacija v odločilnem trenutku ne bi bila tako oslABLJENA.

Komunistom zato ni bilo treba odkrito zavriniti TIGR-a, govoriti je mogoče le o nekakšni posredni zavrnitvi, ki se je kazala v odsotnosti spodbujanja organizacijske konsolidacije, aktivizacije razbite oziroma razrahljane tigrovske organizacije in njene ponovne emancipacije. Če bi bil izključni ali daleč prevladujoči cilj komunistov narodna osvoboditev in združitve Slovencev, se to gotovo ne bi zgodilo. Izpričana dejavna protifašistična organizacija, kakršna je bil TIGR, bi bila za osvobodilno gibanje Slovencev nedvomno precejšnjega političnega in moralnega pomena, kar pa očitno ni bilo hotenje KPS. Le-ta je ubrala naslednjo taktiko: priznavala je visoko stopnjo nacionalne zavednosti, protifašističnega razpoloženja in dolgoletno uporništvu primorskih Slovencev, toda to uporništvu je bilo prikazovano v precej nedoločni obliki, kot nekaj spontan in elementaren revolt Primorcev, brez poudarjanja in izpostavljanja široke organizacije TIGR-a, ki je vodil to uporništvu.

KPS je bila pač politični subjekt, ki je v razmerah okupacije, ko so se na novo vzpostavljala politična razmerja, prvi dal pobudo za ustanovitev OF in brez večjih težav dosegel priznanje prvenstva s strani ostalih zaveznikov v OF. V primeru vključitve TIGR-a v OF pa bi bilo partijsko prvenstvo neprepričljivo oziroma ogroženo. Zato je v odnosu do TIGR-a ubrala taktiko, ki je bila nekako v mejah med ignoriranjem in nepoudarjenim sodelovanjem z njegovimi člani. Takšno smer je napovedal že odnos do spopada treh vidnih tigrovcev (Danilo Zelen, Anton Majnik, Ferdo Kravanja) z italijanskimi karabinjerji in orožniki na Mali gori 13. maja 1941.¹⁸⁷ O tem spopadu glasilo OF *Slovenski poročevalec*, ki je približno v tistem času začelo redno izhajati, ni poročalo, je pa npr. poročalo o mezdnih bojih delavstva, o okupatorjevem ekonomskem izkoriščanju Slovenije itd.

187 Rutar B., *Mala gora*, str. 96–99.

Delovanje tigrovske organizacije vsa leta njenega obstoja, predvsem pa njene obsežne diverzantsko-sabotažne akcije in zbiranje orožja v obdobju po začetku druge svetovne vojne v Evropi in pred napadom na Jugoslavijo,¹⁸⁸ najbolj neposredno potrjuje pripravljenost omenjene organizacije za odpor ter vstajo. Zlasti to velja za diverzantsko-sabotažno delovanje, ki ni bilo usmerjeno na ozko izbrane cilje z omejenim učinkom, temveč je bilo v povezavi z britansko obveščevalno službo strateško zasnovano, saj je imelo za cilj uničevanje vitalne vojaške infrastrukture. To dejstvo pa je treba še posebej upoštevati pri ocenjevanju vloge OF s KPS na čelu pri začetnem organiziranju odporniške organizacije, saj v tem prizadevanju ni začela povsem na začetku oziroma ni bila prva.

Vzpostavljeno razmerje komunistov do TIGR-a pa tigrovcem nikakor ni oteževalo ali celo preprečevalo udeležbe v odporniškem gibanju. Iz relativno številnih izjav o tem, kako so se prvi organizatorji primorskega upora pod vodstvom KPS naslonili prav na dediščino TIGR-a, je mogoče reči, da je organizacija v določenem smislu obstajala še naprej, vsaj v smislu občutenja nekdanje pripadnosti njej in njenim idealom preteklega odpora, za katero je vodstvo OF oziroma KPS imelo močan interes, da jo pridobi. Toda tigrovce so vključevali kot posameznike in ne kot člane institucionalizirane organizacije. Zaupani so jim bili tudi vidnejši položaji. Do njih tudi ni bilo zadržkov pri sprejemanju v članstvo KPS. Med vidnejše tovrstne primere sodi nedvomno udeleženec prvega oboroženega spopada z italijanskim okupatorjem v Ljubljanski pokrajini Ferdo Kravanja, ki je bil v KPS sprejet leta 1942 in je kasneje postal sekretar tolminskega okrožja.¹⁸⁹

Politične poti in usode tigrovcev so bile različne. Nesporno pa drži, da se jih je v času druge svetovne vojne velika večina pridružila protifašističnemu uporju pod vodstvom OF oziroma KPS.¹⁹⁰ Nekateri so že pred vojno postali člani komunistične partije, bodisi Komunistične stranke Italije bodisi Komunistične stranke Slovenije. Nekateri so v komunistične vrste stopili med vojno, nekateri pa po vojni. Tisti, ki so v komunistično partijo stopili pred ali med vojno, so imeli potem v času druge svetovne vojne pomembno vlogo pri organiziranju upora pod partijskim vodstvom in so po svoje prispevali k brisanju identitete TIGR-a. Navedimo nekaj primerov.

Andrej Brovč se je z organizacijo TIGR povezal v začetku tridesetih let v Nemškem Rutu, emigriral v Jugoslavijo, kjer se je v Kranju vključil v emigrantsko društvo Sloga, in leta 1939 postal član KPS. Po okupaciji ga je partija poslala na

188 Ferenc, *Akcije organizacije TIGR*.

189 ARS, AS 1487, medvojni anketni listi – anketni list Ferda Kravanja.

190 To potrjujejo nekatere do sedaj opravljene raziskave. Glej npr.: Šinkovec, *Uporni svet pod Snežnikom*; Cencič, *TIGR: Slovenci pod Italijo in TIGR na okopih v boju za narodni obstoj. Kras in Vipavska dolina*.

Primorsko z nalogo organizirati partizansko gibanje na Cerkljanskem in v Baški grapi. Pri vzpostavljanju osnov uporniške organizacije se je na začetku opiral predvsem na člane in sodelavce organizacije TIGR. Opravljal je pomembne politične zadolžitve in bil med drugim član ali sekretar okrožnih forumov za Tolminsko, Baško in za Vipavsko.¹⁹¹

Anton Dolgan je bil član skupine TIGR na območju Ilirske Bistrice, leta 1941 pa je skupaj z ostalimi tigrovci postal organizator OF na tem območju. Leta 1943 je bil sprejet v KPS in bil med vojno med drugim član okrožnih organov na območju Brkinov, Ilirske Bistrice in Pivke, komisar brigade ter odreda in bil nazadnje pritegnjen k OZN-i.¹⁹² Tudi Alojz Zidar, ilirskobistriški tigrovec (v letu 1939 naj bi iz organizacije izstopil zaradi »slab./osti/ vodstva«), ki je svoj protifašistični boj bojeval med grškimi in makedonskimi partizani, je v letu 1944 postal član komunistične partije.¹⁹³

Viktor Hajna, član TIGR-a na Postojnskem, ki je imel konec tridesetih let zveze z vodilnim slovenskim komunistom na Primorskem Pinom Tomažičem, je postal prvi organizator OF na Postojnskem in že sredi leta 1941 organiziral prvo ciklostilno tehniko OF, je leta 1942 postal član KPS in kasneje med drugim opravljal nalogo tehnika pri pokrajinskem odboru OF za Slovensko primorje ter v IX. korpusu.¹⁹⁴ Po vojni je doživel nemilo usodo, saj so ga povojne oblasti neupravičeno zaprle v zvezi z razčiščevanjem njegovega delovanja v času vojne.¹⁹⁵ Tudi po prestani kazni so ga skrbno nadzorovali, obsežna dokumentacija pa je bila ob osamosvojitvi Slovenije uničena. Njegovo zavzeto delo v OF na Pivškem podrobno opisuje Živa Kraigher v monografski študiji,¹⁹⁶ kar lahko ocenimo kot rehabilitacijo Hajne s strani partije.

Nekateri tigrovci so se kmalu vključili v protiokupatorski odpor v matični Sloveniji. Med njimi je treba omeniti predvsem znanega in drznega tigrovca s Postojnskega Toneta Černača, ki je bil v emigraciji v Jugoslaviji že od konca dvajsetih let,¹⁹⁷ kraškega tigrovca in sopodpisnika pogodbe med TIGR-om in KPI iz leta 1935 Justa Godniča¹⁹⁸ ter tolminskega tigrovca Toneta Majnika.¹⁹⁹ Ti trije so se leta 1941 vključili v Ribniško četo. Po kapitulaciji Italije septembra

191 ARS, AS 1487, medvojni anketni listi – anketni list Andreja Brovča, 29. 1. 1945.

192 *Primorski slovenski biografski leksikon* (dalje: PSBL), 19. snopič, str. 551, 552; AS 1589, anketni list in življenjepis Antona Dolgana iz februarja 1948.

193 ARS, AS 1589, anketni list Alojza Zidarja z dne 20. 3. 1946.

194 PSBL, 7. snopič, str. 526.

195 ZAL, LJU 85, t. e. 485, spis K 764/47 Hajna Viktor.

196 Kraigher, *Ljudje in kraji na Pivškem med NOB*, zlasti str. 58–59, 91–96, 106–111, 136, 144–145, 287, 292–294, 336–337, 445–447, 474–475, 529–530.

197 Brgoč, Čuk, *Anton Černač*.

198 PSBL, 5. snopič, str. 440, 441.

199 PSBL, 9. snopič, str. 333, 334.

1943 je bil Černač aktivist na Dolenjskem, Godnič je delal v vojaški obveščevalni službi na Primorskem, po vojni pa pri OZN-i, Majnik pa je kot aktivist ribniško-kočevskega okrožja padel leta 1943.²⁰⁰ Pri Majniku je treba opozoriti na napačne navedbe, češ da mu je bila zavrnjena prošnja za vstop v KPS zaradi domnevne orjunaške, v resnici tigrovske preteklosti.²⁰¹ Majnik je dejansko postal član KPS julija 1942, v jeseni 1942 pa je bil iz navedenega razloga zavrjen predlog, da bi postal član okrožnega komiteja KPS ribniškega okrožja.²⁰²

Nekateri tigrovci so bili ob začetku vojne po zaporih, kaznilnicah ter internacijah in so se partizanskemu gibanju pridružili po kapitulaciji Italije. Med njimi so bili na primer Zorko Jelinčič, ki je postal član pokrajinskega narodno-osvobodilnega odbora za Primorsko,²⁰³ dr. Jože Dekleva, ki se je pridružil OF v Ljubljani,²⁰⁴ in dr. Avgust Sfiligoj, ki je deloval v Goriških Brdih.²⁰⁵

Razčlemba odnosov med KPS in TIGRom na Primorskem izrisuje precej kontradiktorno podobo, ko se je na eni strani pogosto omenjal ali celo izrazilo poudarjal predvojni protifašizem Primorcev, na drugi strani pa ni bilo odmerjeno ustrezno mesto organizaciji, ki je protifašistični odpor vodila. Kot da bi hoteli to krivico popraviti, predvsem pa prehiteti politične nasprotnike oziroma tekmece, tj. vse močnejšo primorsko sredino, so začeli v letu 1944 poudarjeno govoriti o predvojnem protifašizmu Primorcev. To se je med drugim odrazilo v množičnem obujanju spomina na bazoviške žrtve in preimenovanju ene izmed primorskih partizanskih brigad v »Bazoviško« aprila 1944. O Bazoviški brigadi je treba povedati, da je bila ustanovljena že neposredno po kapitulaciji Italije (1. oktobra 1943), a si takrat očitno še ni prislužila tega častitljivega imena, saj se je sprva imenovala 2. soška brigada oziroma 18. brigada.²⁰⁶

Po omenjenem preimenovanju brigade je partijsko glasilo *Ljudska pravica* objavilo obsežen članek o bazoviških žrtvah, ki bi ga bilo mogoče uvrstiti v vrh priznanj, ki jih je partijsko in nasploh partizansko vodstvo o predvojnem protifašizmu primorskih Slovencev izreklo v času druge svetovne vojne, če ne bi bilo izrečeno z določenim namenom in omejitvijo. V njem je poudarjen osamljen,

200 Okoliščine njegove smrti niso povsem pojasnjene. Po mnenju nekaterih naj bi bil zahrbtno umorjen zaradi domnevnega četništva, vendar dokazov ni. Glej Zidar, *TIGR v boju za domovino*, str. 133, 134.

201 Godeša, *Kdor ni z nami, je proti nam*, str. 370; Rejec T., *Partija in tigrovci*, str. 184.

202 *Dokumenti ljudske revolucije: knjiga 4*, dok. 94.

203 *PSBL*, 7. snopič, str. 583; Ferenc, *Ljudska oblast, knjiga 3*, str. 324, 328.

204 Rutar B., *Dr. Jože Dekleva*. Tu opozarjamo na opis Deklevovega delovanja v t. i. demokratični OF v Ljubljani, tj. v OF brez vpliva komunistov, v zadnjem letu okupacije, kakor tudi na opis delovanja organizacije OF v zaporu v Castelfrancu. Najprej je bila organizirana na principu pluralnosti pred dolomitsko izjavo, a je bil po zboru odposlancev slovenskega naroda v Kočevju oktobra 1943 v zaporniški organizaciji OF dosežen sporazum o zlitju organizacije TIGR v OF kot enotno organizacijo. Glej str. 85–107.

205 *PSBL*, 14. snopič, str. 340.

206 Bavec, *Bazoviška brigada*, str. 46, 248, 249.

kar lahko razumemo tudi kot prvi, boj primorskih Slovencev proti fašizmu pred drugo svetovno vojno, bazoviškim žrtvam pa je priznано, da so padle »za slovensko in človečansko stvar«. Zatem članek navaja, da je enako odločitev kot bazoviški junaki leta 1941 sprejel tudi slovenski narod pod vodstvom OF, ter ugotovi: »Bazoviški junaki so bili naši učitelji, naša prednja straža (ta izraz je bil običajno rezerviran za komunistično partijo, op. a.). Povezali so Tolminski upor v preteklosti in pokazali pot, ki jo hodi danes ves slovenski narod vseh pokrajin že tri leta.« Ob tem pa ni niti omenjeno, da so ti protifašisti pripadali neki povsem konkretni organizaciji, jo vodili in tudi na organiziran način delovali ter širili protifašistični boj; tega priznanja partija ni zmogla. Pomenljiv pa je zaključek, v katerem je rečeno, da je OF »edini dedič vseh velikih kulturnih izročil naše preteklosti, vseh junaških podvigov slovenskih sinov. Zato nosijo slovenske brigade zgodovinska imena prvih borcev za našo svobodo. Med njimi bo SNOUB, Bazovica ostala kot simbol junaštva primorskih Slovencev.«²⁰⁷ Z zahtevo po izključni »dedni pravici« vsega tistega, kar je tigrovsko gibanje ustvarilo, pa je bilo še dodatno v veliki meri razvrednoteno prej izrečeno priznanje, saj je očitno, da je bilo izrečeno z nekim drugim namenom, tj. z namenom preprečiti, da bi tudi primorska sredina utemeljevala svoj aktualni antifašizem na predvojnem antifašizmu.

Partizanski dnevnik, glasilo Osvobodilne fronte za Primorsko in Gorenjsko, pa je ob preimenovanju brigade zapisal, da je Bazovica »krvav simbol mučeništva Primorskih Slovencev pod fašizmom, simbol, ki vpije po maščevanju, a obenem simbol, ki na krvavo zgovoren način pripoveduje vsemu svetu, da je slovensko narodno osvobodilno gibanje, čeprav pod drugim imenom, obstajalo že pred vojno (...), da je OF samo drug izraz za tisto uporniško gibanje, ki se je že od nekdaj pojavljalo, žal brezuspešno, v širokih masah zaslužnjene slovenskega naroda.«²⁰⁸

Spomin na bazoviške žrtve so množično obujali septembra 1944, tj. ob obletnici ustrelitve Frana Marušiča, Ferda Bidovca, Alojza Valenčiča in Zvonimirja Miloša. Ob tej priliki je glasilo Osvobodilne fronte *Slovenski poročevalec* med drugim zapisalo:

»Leta 1930. so se dvignili med nami štirje primorski fantje: BIDOVEC, MARUŠIČ, MILOŠ in VALENČIČ, štirje primorski fantje, in izpovedali pred vsem narodom in svetom in z dejanjem potrdili, da je za pridobitev svobode treba znati žrtvovati tudi svoje življenje. /.../ Streli, sproženi 6. septembra 1930 na Bazovici, niso ubili teh štirih fantov, vzorov ponosnega in samozavestnega Slovenca, spomin nanje bo vedno živel v slovenskem narodu. Nam pa je ob njih smrti postalo jasno, da si bomo svobodo le priborili.«²⁰⁹

207 *Ljudska pravica*, 12. 6. 1944, št. 9, Bazoviški junaki.

208 *Partizanski dnevnik*, 10. 5. 1944, št. 121, Zakaj »Bazoviška«...?

209 *Slovenski poročevalec*, 8. 9. 1944, št. 25, Bazovica.

ZAKAJ 'BAZOVIŠKA'...?

Ob triletnici OF je Glavni Štab NOV in POS izdal dnevno povelje, s katerim dobi 18. (doslej „Soška“) brigada naziv „Udarna bazoviška brigada“.

Istočasno, ko čestitamo 18. brigadi, da je priznana za vredno nositeljico tega imena, skušamo v pojasnilo, zlasti mlajšim tovarišem in tovarišicam, obrzložiti razloge za to imenovanje.

Eden najizrazitejših predhodnikov današnje OF med Primorskimi Slovenci je bila pod italijanskim fašizmom delujoča slovenska narodno-osvobodilna organizacija, o kateri spregovorimo nekaj več ob drugi priliki:

Tej tajni organizaciji se je italijanskim fašistom posrečilo priti na sled in nekaj njenih voditeljev in sodelavcev spraviti pred posebno fašistično sodišče v Trstu. S strašnim mučenjem so poskušali iz vleči iz njih čim več priznanj, tudi za taka dejanja, ki so jih v resnici izvršili fašisti sami. Na smrt so bili obsojeni štirje najboljši med temi junaki: Ferdo Bidovec, Franc Marušič, Zvonko Miloš in Valenčič. Dne 6. septembra 1930. so jih na vojaškem strelišču pri Bazovici, na planoti blizu Trsta, ustrelili, za njih grobove pa še danes ne vemo. Mnogoštevilni ostali obtoženci so bili obsojeni na do smrti ali pa mnogoletno ječo. Organizacija pa s tem ni prenehala, marveč je svoje delo še pojačala in danes so vsi njeni člani v vrstah OF.

Bazovica je torej krvav simbol mučeništva Primorskih Slovencev pod fašizmom; simbol, ki vpije po maščevanju, a obenem simbol, ki na krvavo zgovoren način pripoveduje vsemu svetu, da je slovensko narodno osvobodilno gibanje, čeprav pod drugim imenom, obstajalo že pred vojno.

Bazovica je krvav ugovor proti tistemu nesramnemu blebetanju Ruprikovih izdajalskih domožgalcev, ki poskušajo prikazati OF kot slučajno, od nekaj strankarskih pritepencev na hitro sklenjeno organizacijo, da bi tako pred ljudstvom opravičili svoje borbo proti nji. Bazovica je dokaz, da je OF samo drug izraz za tisto uporniško gibanje, ki so je že od nekdaj pojavljalo, žal brezuspešno, v širokih masah zasužnjeneega slovenskega naroda.

Tovariši Bidovec, Marušič, Miloš in Valenčič! Ko bodo strunni koraki Bazoviške brigade udarjali in stresali prst nad vašimi grobovi, kjer koli ste, vedite, da so vaše žrtve deloma že maščevane, da se vaše delo potisočerjenc nadaljuje in da smo si na vaših gomilah že zgradili svobodno slovensko državnost v okvirju svobodne, demokratske, federativne Jugoslavije.

Juš

Članek o preimenovanju 18. partizanske brigade na Primorskem v »Bazoviško brigado«
aprila 1944 kot poklon štirim ustreljenim članom TIGR-a

(ARS, AS 1887, t. e. 57, Partizanski dnevnik, 10. 5. 1944, št. 121, Zakaj »Bazoviška«...?)

Tudi iz tega zapisa je razvidna težnja po zamolčevanju organizacije. Članek s podobno intenco je napisal tudi dr. Joža Vilfan za *Partizanski dnevnik*, glasilo Osvobodilne fronte za Primorsko in Gorenjsko. V njem je govoril celo o »nagonskem odporu«, je pa ob tej priliki poudaril kontinuiteto med predvojnimi protifašističnim uporom in uporom med drugo svetovno vojno pod vodstvom OF. Bazovico je označil kot prelomno točko primorske zgodovine, kajti »pomeni začetek oborožene akcije in pomenja začetek preoblikovanja našega narodnega značaja (...). Zato je Bazovica prelomnica v primorski zgodovini in hkrati mejnik na poti, ki je pripeljala Primorsko v Osvobodilno Fronto. In zato tudi primorska udarna brigada, ki je zrastle iz primorskih partizanov, ne more nositi lepšega in

pravičnejšega naslova kot je Bazoviška.«²¹⁰ Poslanstvo brigade naj bi bilo glede na njeno ime »maščevati svetle žrtve Bazovice« in »povečati njih slavo«.²¹¹

V to leto spada tudi nastop dr. Aleša Beblerja na partijski konferenci v Semiču maja 1944. Ko je razpravljal o smelem pritegovanju novih članov v KPS in t. i. dviganju kadrov na Primorskem, je med drugim poročal:

»Nikakor se nismo pri tem ozirali na socialni položaj, pač pa smo postopali zelo širokogrudno z ozirom na prejšnje politične nazore teh tovarišev. Če je bil preje v kakršnikoli organizaciji, tako na primer v skupinah nacionalističnih teroristov, Marijini družbi ali ljudi, ki so bili anglofilsko nastrojeni, vse te smo smelo pritegnili v svoje vrste. Danes imamo primer na Primorskem, ko je sekretar OK enega največjih okrožij bivši znan aktivist v nacionalistični teroristični organizaciji.²¹² Primerov tovarišic, članic OK, ki so bile pred dvema letoma še v Marijini družbi, ne bi mogli prešteti.«²¹³

Tudi iz Beblerjeve razprave je razvidno, da so takrat imeli tigrovce za nacionalistične teroriste, pomenljivo pa je tudi uvrščanje tigrovcev, članov Marijine družbe in anglofilov na skupni imenovalec. Obe oznaki, »nacionalističen« in »terorističen«, sta imeli v partijskem izrazoslovju oziroma pojmovanju seveda izrazito negativen predznak. Vendar ne v tolikšni meri, da partija tigrovcev ne bi bila pripravljena vključiti v OF, jih sprejemati v KPS in jim zaupati odgovornih mest – toda le kot pristašem OF in KPS.

Kljub temu da so tigrovci z letom 1941 prenehali delovati v lastnem imenu in so se množično vključili v osvobodilno gibanje, pa je partija ves čas pazljivo spremljala njihovo delovanje. Poleti 1943 je centralna komisija varnostnoobveščevalne službe (CK VOS) začela organizirati varnostnoobveščevalno službo tudi na Primorskem. Tja je med drugim odšel Edo Brajnik - Štefan, član CK VOS, ki je pri ugotavljanju in ocenjevanju tamkajšnjih razmer posvetil posebno pozornost tudi razkrivanju morebitnega delovanja organizacije TIGR, oziroma TIGOR, kakor jo je, enako kot zasledimo tudi pred vojno, sam imenoval. V zvezi s to organizacijo je poslal voditeljici centralne komisije, Zdenki Kidričevi, obširnejše poročilo dne 11. julija 1943.²¹⁴ To poročilo je pomembno z več vidikov. Pisec v njem prizna pomemben delež tigrovske organizacije pri organiziranju osvobodilnega boja v okviru OF na Primorskem, še zlasti na določenih območjih. Posebej izpostavi

210 *Partizanski dnevnik*, 6. 9. 1944, št. 236, Joža Vilfan, Bazovica – prelomnica v Primorski zgodovini.

211 *Partizanski dnevnik*, 6. 9. 1944, št. 236, Saša Štempihar, Bazoviška brigada maščevalka bazoviških žrtev.

212 Mišljen je Ferdo Kravanja.

213 ARS, AS 1487, Zapisnik o konferenci delegatov partijskih organizacij iz Ljubljanske pokrajine z dne 28. in 29. maja 1944, a. št. 13306, str. 32.

214 ARS, AS 1483, t. e. 1, Poročilo Eda Brajnika 11. 7. 1943 Zdenki Kidrič.

Baško dolino, o kateri pravi: »Baška dolina je med najaktivnejšimi. Tu je bilo tudi eno žarišče slov/enskega/ meščanskega nacionalističnega pokreta. Tu je bil doma Albert Rejc. V tržaškem procesu so bili najmočnejše zastopani kmečki fantje iz te doline.« Navedeno Brajnikovo oceno je mogoče imeti za pomembno priznanje tigrovske organizaciji, čeprav v internem partijskem krogu, tako glede pomembnega deleža tigrovcev pri organiziranju protifašističnega odpora kot s stališča priznanja žrtev, ki so jih imeli tigrovci v dotedanem protifašističnem boju. A ocena istočasno vsebuje še dva pomembna elementa. Prvič, Brajnik izrecno poudari, da iz te doline izhaja Albert Rejec, katerega je, kakor je znano, OZNA aretirala že pred koncem vojne, medtem ko npr. ne navede imen tistih, ki so bili obsojeni na tržaškem procesu. Drugič, podana je označba tigrovske organizacije kot meščanskega nacionalističnega gibanja, takšnim gibanjem pa komunisti niso bili naklonjeni.

Brajnik je Kidričevi celo poslal krajši historiat tigrovske organizacije. V njem navaja, da je po letu 1927 večina iz liberalnega tabora »prešla v organizacijo Tigor (Trst, Istra, Gorica, Reka), ki je s svojim programom pritegnila in ujela v svoje mreže ves revolucionaren odpor liberalnih množic«. Nato sledi opis značilnega komunističnega pogleda na tigrovske organizacije kot na nekakšno dvopolno organizacijo, ki naj bi bila sestavljena iz problematičnega vodstva in zanesljivega članstva oziroma simpatizerjev. Takole pravi:

»Vodstvo te organizacije pa je kmalu zajadrlo v angleške in francoske vode (Intelligence Service), medtem ko so ostalo maso tvorili iskreni elementi, delavci, kmeti in inteligenca, ki so bili prepričani, da se bore za svoj narod in svobodo. Vodstvo Tigora so tvorili Albert Rejc, dr. Sardoč, dr. Ščuka, dr. Tutta, dr. Sfiligoj, prof. Čermelj, Mermolja, prof. Jelinčič, Tone Rutar, ing. Zelen. Zveza med temi teroristi in Angleži sta bila profesor Rudolf in Čok. Vilfan se je v emigraciji pasiviziral, in ni imel z liberalci, ki so ostali, nobenih tesnejših stikov.«

Zatem Brajnik pravilno ugotavlja, da je bila v trenutku, ko je prišlo do aprilskega napada na Jugoslavijo, večina vodilnih tigrovcev že aretirana in so jim potem sodili na drugem tržaškem procesu, nekaj pa jih je emigriralo. Pri tem navede Rudolfa in Čoka. Zatem ugotovi, da so se »teroristi znašli popolnoma brez vodilnega kadra« in da je bil po kapitulaciji Jugoslavije na svobodi samo še Mermolja, ki je ob pojavu Mihailoviča v okolici Gorice poskušal organizirati Mihailovičeve oddelke, pri čemer je uspešno pritegnil predvsem mladino. Ko pa so aretirali še Mermoljo, je njegov oddelek razpadel in vsa mladina je prešla v OF. Ravno tako so v OF stopili vsi ostali pristaši TIGR-a. Trenutno stanje je bilo po njegovi oceni takšno:

»Nekaj od Tigorjevcev z nami sedaj iskreno sodeluje. Postali so celo člani partije. Nekaj od njih pa je še vedno anglofilsko nastrojenih in z aktivnostjo Angležev rastejo njihove simpatije zanje in s tem njihov oportunitizem. Oni tvorijo nekako sredino v OF, ki bi postala nevarna, zlasti če bi se na terenu pojavili voditelji, ki žive v emigraciji, oziroma zaporih in koncentracijah. V be-ga iz nacionalnega tabora jih ni dosti prešlo in ni mogoče imenovati nobenega vidnejšega zastopnika v tem taboru. /.../ Nekoliko vrvenja se opaža tudi v Tigorju (morda so celo padalci kaj v zvezi s tem), vendar se ne da še ničesar konkretnega ugotoviti.«

Kmalu zatem je poročal o bivšem tigrovcu Ludviku Slokarju - Lovrencu, ki je tedaj opravljal funkcijo partijskega sekretarja mesta Gorice in okrožja Gorica okolica. Ko je Brajnik skupaj z dr. Jožo Vilfanom z njim vzpostavil stik, naj bi se leta izogibal podajanju organizacijske slike o odporiški organizaciji in se nasploh izogibal razgovorom. Vse njegovo obnašanje naj bi bilo »skrajno zafrkljivo«, nekatere podatke naj bi od enega dneva do drugega spreminjal, o t. i. beli gardi v Gorici je vedel le toliko, kolikor so pisali partizanski časopisi, sredino v Gorici je zanikoval oziroma sploh ni vedel, da obstaja, o Ivu Juvančiču in Radu Bednařiku je trdil, da sta le oportunisti, ki ne predstavljata nobene nevarnosti, itd. Brajnik nato nadaljuje: »Ko je v razgovoru hvalil dr. Mermoljo in druge vodilne Tigorjevce sem začel pomalem sumiti, če ni Lovrenc precej nespreten vrinjenec v naše vrste. Kasneje smo odkrili, da je imel skrivne stike s sredincem B/ednařikom/.« O vsem tem je Brajnik poročal pokrajinskemu komiteju KPS, Slokar je obdržal le funkcijo mestnega sekretarja, za okrožnega sekretarja pa je bil imenovan Julij Beltram.²¹⁵ V začetku septembra 1943 pa je Brajnik poročal, da se je v Trstu začel udeleževati »neki Čok, ki je brat ali bratranec onega v Angliji (Ivan Marija Čok, op. a.). Okrog zbira Tigorjevce in druge intelektualce«, vendar česa konkretnjšega v tistem trenutku ni mogel poročati.²¹⁶ Gornje navedbe potrjujejo partijsko bojazen, da bi na Primorskem kdo ogrozil njen primat, do izraza pa prihaja tudi ocena o meščanski prozahodni naravnosti dela TIGR-a.

Tudi iz izvajanj člana pokrajinskega komiteja KPS za Primorsko dr. Jože Vilfana leta 1944 je razvidno, kako močno je bila prisotna ocena o TIGR-u kot teroristični organizaciji, ki naj bi ji načelovali »protiljudski« voditelji, povezani z zahodnimi imperialističnimi silami, medtem ko naj bi bilo plebejsko članstvo narodnozavedno, njegov cilj pa narodna osvoboditev. V nekrologu ob smrti Ferda Kravanje - Skalarja je dr. Joža Vilfan zapisal, da je Kravanja od leta 1935 živel na Jesenicah, »kjer je prišel v vrste teroristične organizacije, ki je bolj ali manj jasno in dosledno nadaljevala Bazovico«, se po napadu na Jugoslavijo takoj

²¹⁵ ARS, AS 1483, t. e. 1, Poročilo Eda Brajnika 26. 8. 1943 Zdenki Kidrič.

²¹⁶ ARS, AS 1483, t. e. 1, Poročilo Eda Brajnika 8. 9. 1943 Zdenki Kidrič.

pridružil OF, postal partizan in potem odšel na politično delo na Primorsko. Njegovo politično pot je Vilfan označil kot »naravno«, kajti:

»Pripadal je tistim plebejcem v teroristični organizaciji, katerih predstavnik je bil v tržaškem procesu na smrt obsojeni Simon Kos. Bili so to ljudje, ki so iskreno ljubili svoj narod, ki so globoko čutili, da je treba za narod tudi umreti, ki so šli s tem spoznanjem na delo. Čisto drugače kot pa voditelji te organizacije, ki so bili temeljito zapleteni v razne imperialistične mreže in ki so pustili fante umirati za tuje račune, so oni z vsem srcem pozdravili Osvobodilno Fronto, ki jih je povezala z množicami in jim pokazala jasen ljudski cilj.«²¹⁷

V opisanem zgodovinskem dogajanju, ki ga opredeljujeta vključevanje tigrovcev v odpor OF oz. njihovo priključevanje le-tej, na drugi strani pa brisanje tigrovske organizacije iz javne zavesti, pa so se tigrovcem dogajale tudi težke in celo tragične zadeve. Med najbolj tragične sodi že omenjena likvidacija dr. Maksa Rejca julija 1943, človeka, ki je pred vojno sodeloval s komunisti, bil torej levičarsko, a hkrati demokratično opredeljen in ki je zavrnil povabilo za vstop v KPS. Ne docela pojasnjeni ostajata smrti Majnika in Kravanja, vendar nekatera dejstva govore, da bi lahko bila povzročitelj njune smrti partizanska stran. Za oba je znano, da sta v javnosti prikrivala svoje tigrovstvo, saj sta čutila, da jima tigrovska preteklost ogroža življenje; Kravanja ga je zamolčal celo takrat, ko je izpolnjeval partijski anketni list. Skrbno naj bi čuval tudi skrivnost, od kod mu brazgotine na obrazu, ki so mu ostale od spopada tigrovcev na Mali gori 13. maja 1941; po eni inačici je bil ranjen v spopadu, po drugi naj bi si skušal soditi sam,²¹⁸ da ne bi težko ranjen prišel v roke Italijanom.²¹⁹ Zato je zlasti pri Ferdu Kravanji odgovor na vprašanje, zakaj ni bil proglašen za narodnega heroja, treba iskati v njegovem predvojnem delovanju za Intelligence Service.²²⁰

Zaključiti moremo, da je pri ocenjevanju razmerij med slovenskimi komunisti in tigrovci v času druge svetovne vojne treba izhajati tako iz geneze njunih

217 *Partizanski dnevnik*, 22. 10. 1944, št. 279, Joža Vilfan, Ferdo Kravanja - Skalar.

218 Podatek o tem, da je Kravanja skušal končati svoje življenje s samomorom, navaja npr. Tatjana Rejec v knjigi *Partija in tigrovci* na str. 156. Da se je Kravanja sam ustrelil, je že med vojno zapisal tudi Borut Furlan v članku »Padel je tovariš«, ki je bil objavljen v *Partizanskem dnevniku* 27. 10. 1944, št. 284. Enak podatek najdemo tudi v enem od zgodnejših nedatiranih in nepodpisanih življenjepisov o Kravanji »Življenje tovariša Skalarja od leta 1935 - 1944«, ki se nahaja v zapuščini Avgusta Šinkovca, v katerem pa je v opombi pripisano, da je Kravano težko ranila napadalčeva krogla. S kakšnim namenom je bila opomba dodana, je težko reči. V drugi verziji istoimenskega življenjepisa pa je navedeno, da je bil Danilo Zelen tisti, ki si je sam vzel življenje. V njem pa lahko tudi preberemo, da je Kravanja, potem ko je ob napadu na Jugoslavijo pobegnil iz zapora v Nišu in se umaknil pod Gorjance, postal »že okoli 15. IV. 1941 prvi slovenski partizan«. Glej ARS, AS 1837, t. e. 1, p. e. 1.

219 Rejec T., *Partija in tigrovci*, str. 147-170, 170-184.

220 Rutar B., *Tigr proti duhovnemu genocidu*, str. 276.

FERDO KRAVANJA - SKALAR

Tovariš Skalar je padel v Paljevem. Tako se je glasila kratka brzojavka, ki nam je obrazložila, zakaj smo ga, vedno vestnega in točnega, več dni zaman čakali. Na poti na Pokrajinski odbor je zašel v nemško zasedo, kjer ga je podrl rafal.

Tovariš Ferdo Skalar je bil doma v Čezsoči, v borni kmečki hiši — oče se je preživljal s krošnjarstvom — in je živel težko življenje delovnega človeka. dvakrat težko na Primorskem pod italijansko okupacijo. Ko je odslužil italijansko vojsko, je šel za kruhom v Jugoslavijo. Od leta 1935. je delal na Jesenicah, kjer je prišel v vrste teroristične organizacije, ki je bolj ali manj jasno in dosledno nadaljevala Bazovico. Nikdar ni pozabil svojega domačega kraja.

Bil je med tistimi, ki so kapitulacijo stare Jugoslavije vzeli ne kot konec temveč kot začetek, kot možnost, da Slovenci obračunamo z vso preteklostjo in se osvobodimo vsepovsod, torej kot dolžnost za vsakega poštenega Slovenca, da to možnost izrabi. Od prvih dni je bil v Osvobodilni Fronti, postal je partizan in potem prišel na politično delo na Primorsko.

Naravno. Pripadal je tistim plebejcem v teroristični organizaciji, katerih predstavnik je bil v tržaškem procesu na smrt obsojeni Simon Kos. Bili so to ljudje, ki so iskreno ljubili svoj narod, ki so globoko čutili, da je treba za narod tudi umreti, ki so šli s

tem spoznanjem na delo. Čisto drugače ko pa voditelji te organizacije, ki so bili temeljito zapleteni v razne imperialistične mreže in ki so pustili fante umirati za tuje račune, so oni z vsem srcem pozdravili Osvobodilno Fronto, ki jih je povezala z množicami in jim pokazala jasen ljudski cilj.

Tovariš Skalar je delal v nekdanjem tolminskem okrožju, bil je od italijanske kapitulacije njegov tajnik in je po reorganizaciji postal tajnik Zapadnoprimorskega okrožja. Bil je inteligent in predan aktivist, ki ga bomo težko pogrešali.

Ne smemo zaključiti teh skromnih vrstic ne da bi se spomnili, da je tovariš Skalar tretji sekretar bivših zapadnih okrožij, ki smo jih izgubili v četr letu. In kdo so ljudje, ki tako umirajo na zapadni meji? Tovariš Filip je bil kolon, tovariš Lado delovni intelektualc, tovariš Skalar delavec — pravi predstavniki osnovnih množic slovenskega naroda in njegove Osvobodilne Fronte.

Tovariš Filip, Lado in Skalar in toliko drugih so proti nekdajim klevetam sredinske tržaške in goriške gospode, ki se danes štuli v naše vrste, s svojo krvjo izpričali da Osvobodilna Fronta drži, trdno drži zapadno mejo. Mi pa zato obljublamo, da bomo budni in da bomo branili z našimi narodnimi pravicami vred tudi vse ljudske pridobitve naše svete borbe.

Dr. Joža Vilfan

Nekrolog ob smrti sekretarja zahodnoprimorskega okrožja in vidnega predvojnega tigrovca

Ferda Kravanje - Petra Skalarja 10. oktobra 1944. V njem lahko beremo oceno KPS o

»protiljudskih« voditeljih TIGR-a in plebejskem narodnozavednem članstvu.

(ARS, AS 1887, t. e. 57, *Partizanski dnevnik*, 22. 10. 1944, št. 279, Ferdo Kravanja - Skalar.)

medsebojnih odnosov kakor iz realnih okvirov, v kakršnih so se ti odnosi v posameznih zgodovinskih obdobjih oblikovali, pa tudi iz heterogenih silnic v sami tigrovski organizaciji. Po vojni so se ti odnosi zaradi presojanja skozi monopolno ter razredno logiko KPS iztekli v izrazito omalovaževanje, enostransko ocenjevanje in stigmatizacijo TIGR-a. Celoten splet okoliščin je prispeval k temu, da se je tigrovska organizacija z nastopom OF v veliki meri razkrojila sama od sebe in da jo je OF pod vodstvom KPS uspelo vsrkati vase. Ob tem pa je med Primorci ves čas vojne obstajal živ spomin nanjo, ki se je pri vodilnih partijcih prepletal z bojznijo pred njeno obnovo ali poudarjanjem njenega protifašističnega značaja in pomena v predvojnem obdobju. Tigrovci so bili izraziti slovenski

narodnjaki, ki so se med drugo svetovno vojno množično vključili v OF in partizanske enote, deloma pa tudi v KPS, in s tem vidno prispevali k snovanju in širjenju revolucijskega osvobodilnega boja. V svojem opredeljevanju odnosa do komunistov so tigrovci izhajali iz prepričanja in predvsem lastnega izkustva, da Slovence v prvi vrsti ogroža fašizem. Za uničenje le-tega so se bili pripravljene povezati s komerkoli, tudi s komunisti, samo da je obstajal skupni imenovalec – protifašizem. Znana je naslednja Černačeva izjava: »Ker smo rekli, da ne bomo trobili v fašistovski rog, bomo pač trobili v nasprotni rog, pa če se povežemo s samim hudičem, ker ta ne more biti tako črn, kakor je fašizem.«²²¹ Komunisti pa so, kljub temu da so tigrovce brez posebnih zadržkov vključevali v OF in KPS, v osnovi imeli do njih nezaupljiv odnos, ki se je nadaljeval v povojni čas.

To je imelo tudi povratni učinek, da so tigrovci zamolčevali svojo pripadnost TIGR-u oziroma o njej niso javno govorili. Ta krč zaradi politične nezaželenosti je tigrovce spremljal dolga povojna leta in se je mdr. manifestiral pri zbiranju spominskega gradiva v šestdesetih in sedemdesetih letih prejšnjega stoletja ob načrtovani pripravi monografije o TIGR-u, ki naj bi jo pripravil Avgust Šinkovec z ekipo sodelavcev. Jože Vadnjala, ki je Šinkovcu pomagal pri zbiranju gradiva in tudi napisal spomine o svojem tigrovskem delovanju, je Šinkovcu v zvezi z Danilom Zelenom pisal: »Skoraj neverjetno zveni koliko ljudi se ga spominja na ilirsko-bistriškem in brkinskem področju in mu priznava njegovo delo. Vendar je nekaj vmes: svoječasno je bila direktiva, da se o njem ne govori in da naj gre v pozabo. Zato se mnogi v svojih življenjepisih izogibajo njegovega imena, kakor tudi imena TIGR.« Problem tudi konkretno ilustrira s spominskim zapisom Franca Žetka, ki ga je pravkar prejel, in ugotavlja: »Tudi tu se vidi kako beži od imena TIGR, ni pa mogel se izogniti imenu Zelen, je pa nekoliko zmanjšal njegovo vlogo. Ta življenjepis je Žetko pisal najbrž nekaj let po vojni, danes je bolan in ni sposoben kaj dopolniti. Priznal pa je, da se je v njem izogibal nekaterih zadev, ki takrat niso bile zaželjene.«²²² Podobno je Vadnjala pisal Šinkovcu v drugem pismu, v katerem pravi: »Mnogo mi je do tega, da se aktivnost Primorcev razsvetli v pravi luči, ne zaradi mene osebno, ampak zaradi ljudstva, ki je 25 let vstrajalo pod najhujšim terorjem, kar se do sedaj ni priznavalo. Namreč, naši ljudje vidijo, da se hoče to obdobje naše zgodovine zamolčati. To sem opazil pri mnogih, ki sem jih obiskal zaradi spominov. Enostavno niso hoteli nič povedati.«²²³ Čeprav se njegove ugotovitve nanašajo na čas med obema vojnoma, pa nedvomno zadevajo tudi problematiko možnosti natančnejšega razčlenjevanja mesta in vloge organizacije TIGR in mehanizmov, ki so vodili v usahnitev njene individualnosti v času med drugo svetovno vojno.

221 ARS, AS 1837, t. e. 1, p. e. 11, Tone Černač, Fantje, kje ste?

222 ARS, AS 1837, t. e. 1, p. e. 2, Pismo Jožeta Vadnjala 25. 2. 1971 Avgustu Šinkovcu.

223 ARS, AS 1837, t. e. 1, p. e. 3, Pismo Jožeta Vadnjala 21. 3. 1971 Avgustu Šinkovcu.

Tigrovci so po vojni branili svojo čast. Dopusčali so, da v vodstvu morda res ni bilo vse v redu, toda odločno so branili narodnoobrambni idealizem, na katerem je slonel tigrovski odpor. Srečko Šorli, tigrovec s Tolminskega, je npr. zapisal: »Vedno sem gledal na vse naše delo idealno in vse mi je bilo sveto, kar je bilo v zvezi z bojem našega naroda za svobodo.«²²⁴

²²⁴ ARS, AS 1837, t. e. 1, p. e. 29, Pismo Srečka Šorlija (konec leta 1967 ali v začetku leta 1968) Srečku Vilharju.